

V. RADU
N. CIACHIR

O scrisoare inedită a lui Octavian Goga

Destul de recent, au intrat în patrimoniul arhivei istorice centrale din București, 16 dosare cu material, în cea mai mare parte inedit, provenit de la Spiru Haret (1851—1912). Cunoscut om de știință, mare pedagog, omul care a inițiat și a realizat în bună parte modernizarea învățământului din România, dându-i o organizare unitară și o orientare mai realistă, în calitate de ministru al Instrucțiunii Publice, a sprijinit din răspuțeri toate elementele talentate. În acest scop, i-a acordat poetului Octavian Goga o bursă, trimițându-l la specializare, în 1910, în Anglia.

Reproducem integral scrisoarea inedită a lui Octavian Goga, al cărei original se află în fondul sus-amintit, în dosarul 4, fila 15.

„London 5 octombrie 1910“

Domnule Ministru,

Vă rog să primiți expresia profunde mele recunoștințe, pentru acordarea bursei, prin care mi-ați dat prilejul să mă apropii de-o lume nouă, ale cărei îndrumări și frumuseți îmi umplu sufletul de-o lumină necunoscută.

După monotonia vieții înguste și sărace din colțul meu de Ardeal, aceste minuni ale civilizației îmi stîrnesc impresii fără număr și-mi dau dor de muncă. De-aceia nu găsesc îndeajuns cuvinte ca să vă pot mulțumi pentru acest nou act de binefacere cu care sprijiniți năzuințele noastre literare.

Primiți, vă rog, Domnule ministru, expresia desăvîrșitei mele stime și a recunoștinței ce vă voi păstra totdeauna.

Octavian Goga“¹⁾.

Aurel Vlaicu — inedit.

În noiembrie 1967, s-au împlinit 85 ani de la nașterea lui Aurel Vlaicu, constructor de avioane și pilot român, unul dintre pionierii aviației mondiale. După cum l-a caracterizat marele Nicolae Iorga, „fecior de țaran fără carte,

fără avere, fără sprijin, dintr-un neam căruia guvernul său îi vede numai păcatele (s-a născut în Transilvania, aflată atunci sub dominația imperiului austro-maghiar — N.A.), el s-a trezit într-o bună zi cu gândul că e frumos să zboare cineva, că el poate zbura, că trebuie să zboare și că pentru aceasta e făcut pe lume“.

Infruntând toate piedicile, nu numai că a ajuns să zboare și să realizeze performanțe pe plan mondial, ci a fost și un constructor temerar de avioane.

Printre oamenii care l-au ajutat pe Aurel Vlaicu să răzbată, se numără și Spiru Haret, care, atît în funcția de ministru al instrucțiunii publice, cît și pe linie particulară, i-a acordat tot sprijinul. Nu trebuie uitat că ilustrul pedagog Spiru Haret, primul doctor în matematică din România, a cărui lucrare privind invariabilitatea axelor mari a orbitelor planetare s-a bucurat de o valoare mondială, a avut serioase preocupări și în domeniul aviației. Acest lucru reiese din corespondența sa inedită cu vestitul inginer francez Alexandre Gustave Eiffel, cel care a proiectat și construit vestitul turn din Paris care-i poartă numele, corespondența recent descoperită.

În articolul de față ne referim la o scrisoare inedită a lui Aurel Vlaicu, trimisă din București, la 17 septembrie 1912, lui Spiru Haret, omul care l-a sprijinit atît de mult. În această scrisoare caldă, îi scrie : „Rcîntors în țară după o călătorie făcută în toate centrele de peste munți, ale Românilor, unde în măsura puterilor mele am aprins flacăra entuziasmului național, primul meu gînd s-a îndreptat spre Dumneavoastră care atît la primele mele încercări cît și mai în urmă prin acordarea premiului Academiei, m-ați încurajat și ajutat atît de mult“²⁾. În continuare îi scrie că „fără sprijinul D-Voastră drumul îmi era mult mai greu“³⁾ și își exprimă devotamentul și admirația sa față de ilustrul pedagog și om de știință. N-a putut personal să-l viziteze pe Spiru Haret, deoarece trebuia urgent să plece la manevre⁴⁾.

Vizita n-a mai avut loc, deoarece Spiru Haret moare în decembrie 1912, iar în septembrie 1913, în vîrstă de numai 31 ani, Aurel Vlaicu se prăbușește lîngă Cîmpina, încercînd să treacă Carpații, cu avionul său.

La moartea lui Aurel Vlaicu, Nicolae Iorga scria : „Se uită bărbați politici, se uită scriitori de renume. Pe el, însă, nu-l vom uita. Oricînd îndrăzneala omenească va smulge aiurea succese strălucite naturii învinse, nu vom privi cu invidie pe acel învingător, ci vom zice cu mîndrie : și noi am avut pe Vlaicu!“.

Amintiri ale lui Spiru Haret privind înfiunțarea Universității din Iași (1860)

La fondul de documente „Spiru Haret“, intrat recent în patrimoniul arhivei istorice centrale din București, se păstrează manuscrisul lui Spiru Haret, intitulat „Amintiri de la fundarea Universității din Iași“, în care sînt descrise festivitățile de inaugurare a Universității din Iași din anul 1860.

Materialul a fost redactat la 20 septembrie 1911 și trimis lui S. Halița, fost inspector școlar, pentru a fi publicat în periodicul „Mișcarea“. Haret îi scria : „Vezi, te rog, oare o fi nimerit articolul alăturat pentru *Mișcarea*, dacă s-ar publica în una din zilele serbărilor aniversate ale Universității din Iași ? Poate ar fi de actualitate. Dacă crezi că da, binevoiește, te rog, a-l trimite acolo“.

Cum în cele 11 volume de documente, privind viața și activitatea lui Spiru Haret (apărute în perioada 1934—1938 sub îngrijirea lui Gh. Adamescu), sus-numitul manuscris nu este reprodus ci numai menționat, de asemenea nu se fac referiri la el, nici în cele 2 volume apărute la Iași în 1960 (Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860—1960), iar periodicul „Mișcarea“ lipsește din patrimoniul bibliotecii Academiei R.S.R., socotim publicarea lui integrală drept un pios omagiu adus aceluia care a fost Spiru Haret.

„Ziua de 26 octombrie 1860 era o zi posomorită, rece și umedă. În ajun, *profesorul* nostru Dl. Toma Săvescu ne spusese că trebuie să venim pregătiți ca să mergem la paradă, avea să se înființeze o școală mare, care se chema Universitate și era să vie și Vodă.

În mintea noastră de copii, nu era deloc lămurită ideea, cam ce ar fi o Universitate. Eram în clasa 3-a primară, și școala noastră din Sărărie nu avea încă altă clasă mai superioară. Pe atunci, în totul Iașul singura școală de la Trei-Sfetitele avea și clasa 4-a, la care era *profesor* bine cunoscutul Derziu. De aceea, nouă ni se părea că școala de la Trei-Sfetitele erau deja o școală mare, iar colegii noștri Apostolescu, frații Machedon și alții, cu un an mai mari decât noi, cari urmau acum acolo, erau înconjurați de tot respectul nostru când binevoiau să vie să ne mai viziteze unori în ripa de vale de la biserica Vulpii, unde se adăpostea modesta noastră școală.

Mai știam că este o școală și mai mare decât cea de la Trei-Sfetitele, era Academia, azi Liceul Național, unde cu câteva luni mai înainte ni se împărțiseră premiile în mijlocul unei înghesuiri grozave, a unei călduri năbușite și a unei surzitoare larme de discursuri, de coruri și de muzici militare. Dar mai departe nu mergeau cunoștințele noastre și eu unul nu-mi puteam deloc închipui ce putea fi o școală unde să mai învețe văru-meu C.R. căruia deja începuse să i se arate mustața.

Ori-cum, în dimineața de 26 octombrie, plecarăm de la școală, cam tremurând sub umezeala rece, ploaia ne muia hăinuțele. Steagul școlii îl purta camaradul meu de clasă I.G., azi trecut dintre cei vii, ca și cea mai mare parte, vai, din camarazii cari ne însoțeau în ziua aceea: blîndul și cumintele P.C., neastîmpărații I.D. și N.N., tacticosul P.D. și atîția, și atîția alții. Nu prea eram mulți. Se vede că părinții, îngrijați de vremea cea urîță, nu avuseseră curajul să lase pe mititeii lor să meargă la paradă. Iubitul nostru dascăl mergea pe lîngă noi.

Ajunserăm prin ulița Tîrgul de Sus, și după câteva schimbări din loc în loc, furăm înșirați pe două rînduri în colțul din stînga dintre strada Tîrgul de sus și strada Universității, sub balconul unei case cu două etaje, care a subsistat pînă nu de mult, și în care balcon se aflau o mulțime de doamne și domnișoare. Mi-aduc chiar aminte că coada cea lungă a steagului nostru și spiritul neastîmpărat al colegului I.G. le-au supărat destul pentru ca, la un moment, să ne adreseze unele aspre admonestații.

Am tremurat destul de multă vreme, înghesuți și din dreapta și din stînga și din față, de mulțimea de lume și de poliție care se silea să țină liber mij-

locul stradei. Pe dinaintea noastră treceau una după alta multe trăsură, cu cîte unul sau doi domni, și intrau în curtea Universității. De o dată, profesorul nostru se întoarse spre noi și ne spuse : „vine d. Kogălniceanu“. Aproape în acelaș moment trece repede o trăsură însoțită de urale puternice. Pe Kogălniceanu însă nu am avut vreme să-l văd. De altfel, despre dînsul eu nici nu știam alt-ceva decît că cu vre-o doi-trei ani mai înainte îl văzusem intrînd într-o casă de lîngă Patru-zeci de sfinți alături în care ședeam și noi, și că servitoarea care ne însoțea ne spuse că pe domnul acela îl cheamă Kogălniceanu și că e Ministru. Nu și-a dat însă osteneala să ne spuie ce va să zică Ministru. Nu tîrziu după trecerea lui Kogălniceanu, alte urale anunțară sosirea trăsorii domnești. O furtună de strigăte asurzitoare, un șuvoiu de lume ce alergau pe lîngă o trăsură cari mi s-a părut înaltă pînă la cer, o împinsătură violentă înapoi, o viziune repede și nedeslușită de mult aur amestecat cu crep roșu, și atîta tot : Cuza trecuse, în mare uniformă, în trăsura sa cu li-vrele roșii *à la française*.

Așa am văzut eu pe Cuza pentru întîia oară. De atunci l-am mai văzut de multe ori, uneori foarte de aproape. Ultima dată a fost la 24 januar 1866, cînd, înconjurat de o mulțime de uniforme strălucitoare, primea difilarea armatei pe podul Mogoșoaiei, din balconul cel mare dintre coloane de la Palatul Domnesc din București. Curînd după trecerea lui Vodă, ploaia începu să cadă de-al binelea. *Profesorul* nostru, care ne îngrijise ca pe copiii lui, ne adună pe lîngă dînsul, ne numără cu băgare de seamă, ca să nu se fi rătăcit vreunul și, pornirăm spre casă⁵⁾.

Mihail Kogălniceanu — inedit.

Viața și activitatea lui Mihail Kogălniceanu se integrează în ce are mai esențial istoria modernă românească, fiind greu să-și închipuie cineva astăzi cum ar putea fi explicate momentele cruciale ale statului național român modern fără contribuția însemnată a acestuia.

N. Iorga l-a caracterizat „cel mai mare conducător cultural și politic pe care l-au avut românii în epoca modernă“, iar alt mare istoric, A. D. Xenopol, făcea următoarea apreciere : „...a fost una din acele naturi alese, ce greu încap cîte două alătura într-un veac“.

Ne vom referi pe bază de material de arhivă inedit, provenit din arhiva Ministerului Afacerilor Externe, numai la un singur aspect al activității sale, acela de ministru plenipotențiar al statului român pe lîngă guvernul francez în perioada 1880—1881.

Deputat, senator, ministru, prim-ministru, mare orator, M. Kogălniceanu, după cum remarcă A. Oțetea, a fost cel mai luminos spirit politic care de la 1848—1878, a prezidat la înfăptuirea celor mai mari acte ale istoriei noastre : Unirea Principatelor, împrumutarea țărănilor și independența de stat a României. Ministru de externe în perioada 1877—1878, apoi de interne în perioada 1879. — aprilie 1880, venind în conflict cu I. Brătianu și cu cercurile de la curte este nevoit să demisioneze.

Deoarece nu puteau să-și manifeste ostilitatea deschis și să înlăture definitiv de pe scena politică a țării o personalitate atât de marcantă cum era Kogălniceanu, cercurile liberale de la guvern au trebuit să recurgă la măsura exilării acestuia, încredințându-i misiunea de a reprezenta România pe lângă guvernul celei de a treia Republici franceze, în calitate de ministru extraordinar și plenipotențiar. În noua sa funcție, Kogălniceanu, trecând peste capul guvernului, va susține interesele țării, în probleme de interes major, dând dovadă de înalt patriotism și mare capacitate diplomatică.

Apelînd la materialul de arhivă, aflăm că la 17 aprilie 1880, ministrul de externe, Boerescu, în raportul înaintat către Carol, arată următoarele: „Domnul M. Kogălniceanu dîndu-și demisiunea din funcțiunile de ministru de interne spre a fi numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă Domnul președinte al Republicii Franceze, cred Prea Înălțate Doamne că alegerea acestui distins bărbat de stat, patriot încercat, este nemerită pentru a reprezenta România la Paris“. Tot la 17 aprilie 1880, Carol aprobă raportul nr. 6671 al ministrului Boerescu și prin decretul nr. 1337, M. Kogălniceanu este numit în noua sa funcție. La 28 aprilie 1880, legația Franței din București comunică ministerului de externe că guvernul francez este cu totul de acord cu această numire, iar legația se grăbește „...fără a pierde un minut să aducă la cunoștință aceasta“. În iulie 1880, Kogălniceanu își prezintă scrisorile de acreditare președintelui republicii franceze, Jules Grévy, amintind, cu această ocazie, că în tinerețe a făcut studii în Franța, și că dorește ca relațiile între cele două țări să se întărească.

Din materialele de arhivă existente, aflăm puternicele divergențe care existau între Kogălniceanu și ministrul de externe, Vasile Boerescu. Iată ce îi raportează Kogălniceanu la 18/30 ianuarie 1881: „Eri am depeșat D-Voastră rezultatul demarșurilor mele la Ministerul de externe pentru a dobîndi încheierea unei convențiuni consulare cu Franța. D-Voastră puteți dar împuternici pre succesorul meu de a începe și încheia negocierile pentru acest act la care țineți atât de mult, cînd D-Voastră m-ați ținut de a-l încheia cu Austria, Rusia și Turcia și totuși ați rînduit consuli în toate țările. Numirea conșulilor în Franța nu face rău Franței, ci intereselor române. Scrisoarea particulară ce mi-ați adresat în această chestiune nu slăbește întru nimic convingerea mea că cu aici sînt de prisos, ba chiar că prezența mea în capul legațiunii desplăcută D-Voastră, face rău intereselor române. În adevăr, din cauza titularului D-Voastră, refuzați legațiunii sistematic toate propunerile mele făcute nu în favorul meu, ci în acel al țării. De aceea, stăruiesc din nou pentru primirea demisiunii mele...“.

Un motiv în plus al neînțelegerilor era faptul că guvernul român de atunci avea o atitudine confuză, nehotărîtă, chiar ostilă intereselor românești, față de dificila chestiune a Dunării. Tendințele cercurilor conducătoare austro-maghiare de a-și instaura dominația asupra Dunării și deci a comerțului în această zonă a Europei, s-au intensificat după 1878. Această problemă îl preocupase pe Kogălniceanu încă din tinerețe. Profund cunoscător și aprig apărător al drepturilor statelor riverane, el era printre cei dintîi români care, prin lucrări, articole publicate în presă, discursuri în parlament, dau semnalul de

alarmă în fața pericolului ambițiilor cercurilor conducătoare austro-maghiare de a-și instaura controlul asupra porțiunii fluviului de la Porțile de Fier la Galați. Contrar politicii guvernului român de atunci, care se caracteriza prin lipsă de consecvență și nehotărâre, Kogălniceanu afirma că „trebuie în contra oricui a ne apăra drepturile și interesele“.

În acest timp, „Bătrînul Beust (om de stat și diplomat austriac — n.n.), în fiecare zi, de dimineață și pînă seara, suie scările Ministerului de Externe, a directorilor și pînă a simplilor șefi de secțiune spre a-i cîștiga cauzei austriece. Tot așa făceau ambasadorii de la Londra și Petersburg. Sute de note și memorii cu statistici false s-au trimis la cabinetele străine din Viena. În timpul acesta, diplomația noastră a fost mută“. Fiind cu desăvîrșire dezgustat de această situație, după cum afirmă personal, Kogălniceanu cere la 11 iunie 1881, pe un ton categoric, demisia, adresîndu-se direct lui Carol.

Kogălniceanu este înștiințat că, din ordinul regelui, la 1/13 iulie 1881, i s-a primit demisia.

Din materialul de arhivă existent, aflăm că la 9 iunie 1881, guvernul spaniol a fost de acord ca M. Kogălniceanu să fie trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Madrid. Scrisoarea îi este trimisă de către Juan Pedro de Madras de la Misiunea Extraordinară a M.S. Catolice din Paris.

Pînă la sfîrșitul vieții sale, survenită în 1891, Kogălniceanu a rămas un patriot consecvent al patriei sale. Personal a afirmat de mai multe ori că s-a bucurat de două privilegii în viață și n-ar fi permis nimănui să-l lipsească de ele : patriotismul și virtutea cetățenească. Și a fost consecvent acestor afirmații.

N O T E

1. Arh. ist. centrală, arh. stat. București, fondul Spiru Haret, dos. 4, f. 15.
2. Arh. ist. centr. Arh. Stat. București, fond Spiru Haret, dos. 4, f. 9.
3. Ibidem.
4. Ibidem.
5. Arh. ist. centrală, arh. stat. Buc., fondul Spiru Haret, dos. 16, f. 1-3.

MITTEILUNGEN ÜBER MIHAIL KOGĂLNICEANU, SPIRU HARET, AUREL VLAICU UND OCTAVIAN GOGA

Spiru Haret, bekannter Wissenschaftler und grosser Pädagog, hat alle talentierten Elemente der Zeit aufgrund von neuen Dokumentar material, offenbaren den Beitrag Spiru Harets in der Kulturalisierung des Volkes.